

УДК 658:330.341.1:005.334

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-5-12>**Манн Р.В.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-2677>

Мироненко Д.Ю.

аспірант кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6646-2839>

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОСТІЙКІСТЮ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено зміст поняття «ризикостійкість підприємства», як здатність забезпечити високий результат діяльності інноваційного підприємства в умовах невизначеності й ризику та здатність адекватно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища в процесі здійснення інноваційної діяльності. З'ясовано, що інноваційна діяльність, порівняно з іншими видами підприємницької діяльності, має найбільший ступінь ризику. Ризик в інноваційній діяльності визначено як вірогідність втрат, які виникають при інвестуванні фінансових та інших видів ресурсів у виробництво нових товарів та послуг, у розробку нової техніки і технологій, які, можливо, не отримують очікуваного попиту на ринку. Визначено принципи управління ризиками інноваційних підприємств. Запропоновано систему управління ризиками інноваційного підприємства. Розроблено механізм управління ризиками, який подано у вигляді послідовних етапів.

Ключові слова: ризикостійкість, ризик, інноваційне підприємство, управління ризиками, оцінка ризиків.

Mann Ruslan, Myronenko Dmytro
Cherkasy State Technological University

MANAGEMENT OF THE RISK RESISTANCE OF AN INNOVATIVE ENTERPRISE

Innovative activity is the most sensitive to the influence of both external and internal factors, since it occurs in conditions of uncertainty, which, in turn, is accompanied by risks of innovative activity, the significant impact of which can lead to a decrease in the expected result from the introduction and implementation of innovative ideas or even even, cause bankruptcy of the enterprise. Therefore, it is extremely important for an innovative enterprise to establish an effective risk management mechanism to ensure its riskiness, which determines the relevance of the chosen topic of research. The purpose of the study is to find out the essence of the risk of the enterprise, to study the risks of an innovative enterprise, to develop a system of risk management of an innovative enterprise. The article defines the content of the concept of "risk resistance of the enterprise" as the ability to provide a high result of the activity of an innovative enterprise in the conditions of uncertainty and risk and the ability to respond adequately to changes in the internal and external environment in the process of innovation. It has been found that innovation, compared to other business activities, has the highest risk. The risk in innovation is defined as the likelihood of losses that arise when investing financial and other resources in the production of new goods and services, in the development of new equipment and technologies, which may not receive the expected demand on the market. The principles of risk management of innovative enterprises are defined, in particular: the principle of resource security, the principle of adequacy, the principle of timeliness, the principle of flexibility, the principle of efficiency. The innovation enterprise risk management system is proposed. The risk management mechanism has been developed, which is presented in the form of consistent stages: risk identification, quality risk assessment, quantitative risk assessment, risks response, and risk monitoring.

Keywords: risk resistance, risk, innovative enterprise, risk management, risk assessment.

Постановка проблеми. Будь-який вид господарської діяльності супроводжується наявністю сукупності ризиків, які можуть значно знизити показники ефективності розвитку підприємства. Ступінь впливу різноманітних ризиків на результати підприємницької діяльності залежить від виду здійснюваної діяльності, від стадії розвитку підприємства, від налагодженої системи управління ризиками. Підприємства, які успішно функціонують на ринку, значно менше відчують вплив ризиків, оскільки вже навчилися прогнозувати ризики і мінімізувати їх. Підприємствознавці найбільш схильні до впливу ризиків, оскільки становлення підприємства супроводжується можливістю виникнення несприятливих умов, які несуть для підприємства певні загрози та небезпеку виникнення

невдач у процесі здійснення підприємницької діяльності і можуть спричинити втрату власного капіталу, недоотримання частини прибутку, неспроможність повернення кредитних коштів тощо.

Крім того, варто відзначити, що в умовах ринкової економіки забезпечити стабільний розвиток підприємства неможливо без розширення та/або оновлення, що є можливим завдяки здійсненню інноваційної діяльності. Тільки інноваційно-орієнтоване підприємство здатне витримати конкуренцію у сучасному економічному світі, забезпечити зростання обсягу виготовленої продукції, розширення ринку збуту, збільшення рентабельності та приріст прибутку.

Зауважимо, що інноваційна діяльність є найбільш чутливою до впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чин-

ників, оскільки відбувається в умовах невизначеності, що, в свою чергу, супроводжується ризиками інноваційної діяльності, суттєвий вплив яких може призвести до зниження очікуваного результату від впровадження та реалізації інноваційних ідей або, навіть, спричинити банкрутство підприємства.

Тому надзвичайно важливим для інноваційного підприємства є налагодження ефективного механізму управління ризикам задля забезпечення його ризикостійкості, що і визначає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці достатньо широко висвітлюються проблеми ризикостійкості підприємства у своїх наукових працях, зокрема: І. Башинська, О. Бикова, В. Бугас, Т. Гусаковська, К. Касмініна, М. Карпунцов, С. Кулакова, Н. Малашевська, Л. Поставна, П. Пузирьова, Л. Рибалко-Рак, Л. Сакевич, А. Скрипка, І. Степанова, К. Чичуліна та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не зважаючи на досить вагомий внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у розроблення теоретичних та методологічних аспектів ризикостійкості підприємства, потребує уточнення та доопрацювання система управління ризикостійкістю інноваційного підприємства.

Мета статті. У процесі дослідження необхідно з'ясувати сутність ризикостійкості підприємства, дослідити ризики інноваційного підприємства, розробити систему управління ризиками інноваційного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризиків від здійснення підприємницької діяльності налічується значна кількість і всі вони мають різний ступінь впливу і можуть призвести до втрат, збитків та навіть банкрутства підприємства. Неможливість безризикового ведення підприємницької діяльності вимагає від суб'єктів господарювання необхідності забезпечення таких умов, за яких підприємство буде максимально захищеним від негативного впливу ризиків, дозволить мінімізувати цей вплив, тобто буде стійким до ризиків.

Ризикостійкість підприємства є складовою загальної стійкості підприємства. Неможливо досягти стійкого розвитку підприємства, забезпечити приріст основних економічних показників діяльності підприємства без протистояння всім можливим ризикам.

У науковій статті К. Чичуліної і К. Касмініної відзначається, що ризикостійкість підприємства – це здатність досягати запланованих результатів діяльності, стабільності, незважаючи на дію різних чинників [1].

М. Карпунцов вважає, що ризикостійкість – це інтегральна характеристика підприємства як відкритої соціально-економічної системи, яка характеризує загальні можливості ефективного рівноважного безперебійного функціонування організації, протистояння ризикам, попри їх негативний вплив [2].

На думку І. Башинської, ризикостійкість є критерієм безпекоорієнтованого управління промисловим підприємством [3].

Т. Гусаковська, Л. Рибалко-Рак, Л. Поставна під ризикостійкістю розуміють характеристику, яка відображає вплив на цільові результати організації (бізнес-процесу) певних конфігурацій факторів ризику [4].

С. Кулакова й К. Касмініна вважають, що ризикостійкість – це здатність витримувати дестабілізацію бізнесу завдяки стійким процесам, контролю, а також засобам і методам управління ризиками, включаючи чітку корпоративну структуру і сильний бренд [5].

Критичний аналіз наведених визначень дозволяє зробити висновок про те, що ризикостійкість інноваційного підприємства – це здатність забезпечити високий результат діяльності інноваційного підприємства в умовах невизначеності й ризику, це здатність адекватно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища в процесі здійснення інноваційної діяльності. При цьому чим вищий рівень ризикостійкості підприємства, тим менший вплив на показники діяльності інноваційного підприємства здійснюють зовнішні та внутрішні чинники і тим менше відхилення від очікуваного результату.

Інноваційна діяльність, порівняно з іншими видами підприємницької діяльності, має найбільший ступінь ризику. Ризик в інноваційній діяльності можна визначити як вірогідність втрат, які виникають при інвестуванні фінансових та інших видів ресурсів у виробництво нових товарів та послуг, у розробку нової техніки і технологій, які, можливо, не отримають очікуваного попиту на ринку. Але з метою виживання в умовах ринкових відносин підприємству необхідно приймати рішення про здійснення інноваційної діяльності, що тільки посилює ризик на підприємстві. З цього можна зробити висновок, що підприємству необхідно не уникати ризиків, а навчитися розпізнавати ризики, оцінювати їхню ступінь та управляти ними.

Таким чином, управління ризиками можна охарактеризувати як визначення напрямів і можливостей забезпечення стійкого розвитку підприємства та його спроможності протистояти несприятливим умовам. Отже, досягти ризикостійкості підприємства, у тому числі й інноваційного, можливо лише шляхом налагодження ефективної системи управління ризиками, що дозволить виявляти можливі ризики для підприємства, прогнозувати їх наслідки та вживати певні заходи для усунення ризиків або мінімізації їхнього негативного впливу для підприємства.

Під управлінням ризиками інноваційного підприємства слід розуміти сукупність заходів, сформованих на основі принципів, методів та інструментів прийняття управлінських рішень з урахуванням сформульованих критеріїв ефективності.

Доцільно визначити принципи управління ризиками інноваційних підприємств [6, с. 86; 7, с. 56-57], основними з яких є:

- ресурсна забезпеченість, тобто достатність внутрішніх ресурсів підприємства і можливості залучення зовнішніх ресурсів з метою реалізації напрямів управління ризиками;
- адекватність, тобто відповідність розроблених методів управління ризиками умовам і характеру динаміки наявних ризиків;
- своєчасність, тобто швидке відновлення стану і динаміки здійснюваної інноваційної діяльності при мінімальних затратах часу;
- гнучкість, тобто можливість модифікації заходів з управління ризиками без суттєвих змін цільової орієнтації підприємства у випадку виявлення нових, не врахованих раніше чинників, які мають негативний

вплив на стан і динаміку процесу здійснення інноваційної діяльності;

– ефективність, тобто відновлення стану і динаміки інноваційного процесу на підприємстві з мінімальними затратами.

Будь-яке управління потребує системності. Систему управління ризиками інноваційних підприємств можливо представити як сукупність інформаційного й методичного забезпечення, наявність матеріального й фінансового забезпечення, системи розподілу прав та обов'язків учасників інноваційного процесу, інструментів та методів управління ризиками. Система управління ризиками інноваційного підприємства представлена на рис. 1.

Важливою складовою системи управління ризиками інноваційного підприємства є механізм управління ризиками, який передбачає наявність послідовних етапів [8; 10, с. 127–128], а саме:

- 1) ідентифікація ризиків;
- 2) якісна оцінка ризиків;
- 3) кількісна оцінка ризиків;
- 4) реагування на ризики;
- 5) моніторинг ризиків.

На етапі ідентифікації ризиків необхідно здійснювати виявлення ризиків, які можуть мати негативний вплив на інноваційний проект. Виявлені ризики необхідно детально описувати і документувати. Для забезпечення системності процесу ідентифікації ризиків інноваційному підприємству доцільно створити відділ контролю, якщо інноваційне підприємство є великим, або одного з працівників уповноважити здійснювати контроль за ризиками, якщо підприємство має незначні розміри.

Етап якісної оцінки ризиків передбачає якісний аналіз ризиків та умов їх виникнення з метою визначення їхнього впливу на успішність інноваційного проекту. Якісну оцінку, як правило, здійснюють за допомогою методу експертних оцінок, який об'єднує комплекс логічних та математико-статистичних методів. Таку оцінку доцільно здійснювати досвідченому експерту, оскільки результати аналізу мають ознаки суб'єктивності і залежать від його навиків та вміння у процесі оброблення наявної інформації правильно оцінити її та зробити відповідні висновки.

Кількісна оцінка ризиків передбачає числове вираження величин окремих ризиків проекту та розрахунок узагальненого показника ризику по інноваційному проекту. Найбільш поширеними методами, які застосовуються на етапі кількісної оцінки ризиків є інструменти теорії вірогідності, математичної статистики, фінансового аналізу тощо.

Етап реагування на ризики передбачає заздалегідь продуманий комплекс дій у випадку настання того чи іншого виду ризику. Цей етап дозволяє вчасно зреагувати на ризик на ранній стадії його появи, тобто при виявленні первинних ознак виникнення ризику, що дозволить прийняти адекватні рішення щодо усунення негативних проявів ризику або мінімізувати їх негативну дію.

На етапі моніторингу ризиків здійснюється неперервний і систематичний контроль ситуації навколо інноваційного проекту. Метою такого контролю є своєчасне виявлення будь-яких проявів можливого ризику, так як усунути ризик або мінімізувати його негативну дію з найменшими негативними проявами можливо

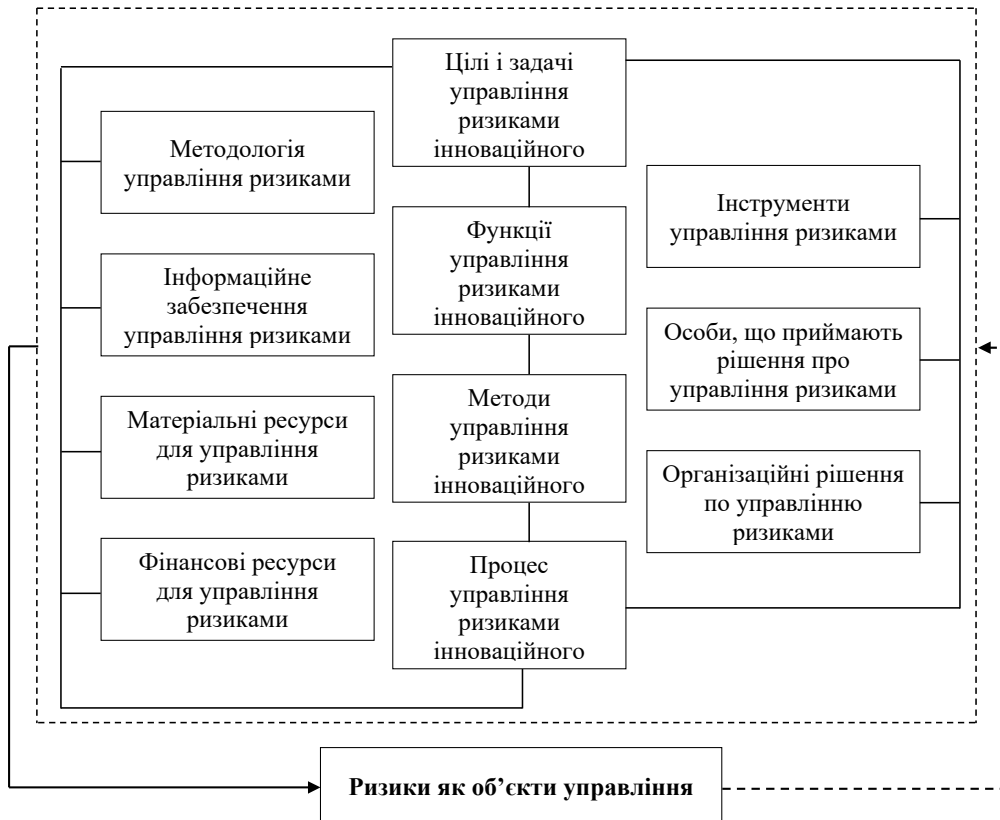

Рис. 1. Система управління ризиками інноваційного підприємства

Джерело: розроблено на основі [3, с. 332; 7, с. 55–568; 9, с. 186]

лише з появою перших ознак ризику. Зупинити негативний вплив ризику на інноваційний проект набагато складніше, коли ризик вже почав проявляти свою дію.

Організація управління ризикостійкістю інноваційного підприємства має бути спрямована на раціональне поєднання всіх елементів системи управління у єдину технологію процесу управління ризиками. Управління ризикостійкістю інноваційного підприємства передбачає планування заходів по зниженню негативних проявів ризиків, фінансування цих заходів, а також інтеграцію системи управління ризиками інноваційного підприємства у загальну систему управління інноваційною діяльністю підприємства.

Висновки. Підсумовуючи результати виконаного дослідження, доцільно зауважити, що управління ризи-

костійкістю інноваційного підприємства має дві основні компоненти: стійкість до ризиків та реагування на ризики. Стійкість до ризиків передбачає можливість створення таких умов функціонування інноваційного підприємства, за яких підприємство буде спроможним витримувати дестабілізацію ринкового середовища з мінімальними втратами для підприємства. Реагування на ризики передбачає наявність на підприємстві системи управління ризиками, яка здатна вчасно виявити прояви ризиків, вжити комплекс заходів по усуненню або, якщо це неможливо, мінімізації ризиків. Таким чином, налагоджена система управління ризиками сприятиме попередженню ризиків та усуненню їх негативного впливу, що гарантуватиме підприємству успішний розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чичуліна К.В., Касмініна К.О. Оцінка ризикостійкості підприємств цукрової галузі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 16, ч. 2. С. 155–161. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/16_2_2017ua/36.pdf
2. Карпунцов М.В. Ризикостійкість підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 3. С. 71–76.
3. Башинська І.О. Ризикостійкість як критерій безпекоорієнтованого управління промисловим підприємством. *Бізнес Інфом*. 2019. № 11. С. 330–336. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-330_336.pdf
4. Гусаковська Т.О., Рибалко-Рак Л.А., Постава Л.П. Модель управління методичним забезпеченням системи ризикостійкості підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5189>
5. Кулакова С.Ю., Касмініна К.О. Ризикостійкість підприємства як передумова його розвитку: сутність та індикатори визначення. *Агросвіт*. 2017. № 12. С. 42–47. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2017/8.pdf
6. Касьянова Н.В., Ясюк С.С. Управління ризиками інноваційного проекту. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 84–89. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/16.pdf
7. Бугас В.В., Бугас В.В., Степанова І.В., Скрипка А.В. Управління ризиками інноваційної діяльності підприємства: міжнародний досвід. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Вип. 6 (55). С. 52–57. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/55_2019/11.pdf
8. Бикова О.О., Малашевська Н.А. Ризики в інноваційній діяльності та управління ними. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збірник статей учасників VIII всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (30 січ. – 7 лют. 2017 року). Галузь «Економічні науки». Дніпро, 2017. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/38-vosma-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya-naukova-dumka-suchasnosti-i-majbutnogo/101-riziki-v-innovatsijnij-diyalnosti-ta-upravlinnya-nimi>
9. Сакевич Л.С. Управління ризиками інноваційної діяльності, організованої в межах державно-приватного партнерства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 185–189. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/41.pdf
10. Пузырьова П.В. Сучасні аспекти управління ризиками в інноваційній діяльності підприємства. *Сучасні проблеми менеджменту* : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (25 жовт. 2019 року). Київ : Національний авіаційний університет, 2019. 150 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15651/3/Inter_Conf_Puzyrova_pp_127-128.pdf

REFERENCES

1. Chychulina K.V., Kasminina K.O. (2017) Otsinka ryzykostiystosti pidpryyemstv tsukrovoyi haluzi [Assessment of the riskiness of the sugar industry]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu*, issue 16, part 2, pp. 155–161. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/16_2_2017ua/36.pdf
2. Karpuntsov M.V. (2008) Ryzykostiystik pidpryyemstva [Risk resistance of the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 71–76.
3. Bashynska I.O. (2019) Ryzykostiystik yak kryteriy bezpekooriyentovanoho upravlinnya promyslovym pidpryyemstvom [Risk resistance as a criterion for secure management of an industrial enterprise]. *Biznes Infom*, no. 11, pp. 330–336. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-330_336.pdf
4. Husakovska T.O., Rybalko-Rak L.A., Postavna L.P. (2016) Model upravlinnya metodychnym zabezpechennyam systemy ryzykostiystosti pidpryyemstva [Model management of methodological support of the enterprise risk resistance]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5189>
5. Kulakova S.YU., Kasminina K.O. (2017) Ryzykostiystik pidpryyemstva yak peredumova yoho rozvytku: sutnist ta indykatory vyznachennya [Risk resistance of the enterprise as a prerequisite for its development: essence and indicators of determination]. *Ahrosvit*, no. 12, pp. 42–47. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2017/8.pdf
6. Kasyanova N.V., Yasyuk S.S. (2019) Upravlinnya ryzykamy innovatsiyonoho proektu [Risk management of an innovative project]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnya*, vol. 30 (69), no. 3, pp. 84–89. Available at: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/16.pdf
7. Buhas V.V., Buhas V.V., Stepanova I.V., Skrypka A.V. (2019) Upravlinnya ryzykamy innovatsiyonoyi diyalnosti pidpryyemstva: mizhnarodnyy dosvid [Business-Navigator Scientific and Production Journal]. *Naukovo-vyrobnychy zhurnal «Biznes-navihator»*, vol. 6 (55), pp. 52–57. Available at: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/55_2019/11.pdf
8. Bykova O.O., Malashevskaya N.A. (2017) Ryzyky v innovatsiyonij diyalnosti ta upravlinnya nymy [Risks in innovation and management]. *Naukova dumka suchasnosti i maybutnogo* : zbirnyk statey uchasykiv VIII vseukrayinskoyi praktychno-piznavalnoy

konferentsiyi (January 30 – February 7, 2017). Economic Sciences. Dnipro). Available at: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/38-vosma-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya-naukova-dumka-suchasnosti-i-majbutnogo/101-riziki-v-innovatsijnij-diyalnosti-ta-upravlinnya-nimi>

9. Sakevych L.S. Upravlinnya ryzykamy innovatsiynoyi diyalnosti, orhanizovanoyi v mezhakh derzhavno-pryvatnoho partnerstva [Risk management of innovative activity, organized within the limits of public-private partnership]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 20, part 2, pp. 185–189. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/41.pdf

10. Puzyrova P.V. Suchasni aspekty upravlinnya ryzykamy v innovatsiyniy diyalnosti pidpryyemstva [Modern aspects of risk management in the innovative activity of the enterprise]. *Suchasni problemy menedzhmentu : materialy XV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (October 25, 2019). Kyiv: National Aviation University, 2019. 150 p. Available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15651/3/Inter_Conf_Puzyrova_pp_127-128.pdf